

MEDDIG TANUL A MAGYAR?

TÖREKVÉSEK ÉS PROBLÉMÁK A FELNŐTTKORI TANULÁS TERÜLETÉN

AZ ALÁBBI ÍRÁS AZ ISKOLÁZÁST KÖVETŐ tanulás területén bekövetkezett változásokat, illetve a változatlanság okait tekinti át. A kormányzati kezdeményezések közül elsősorban az egész életen át tartó tanulás stratégiai programjának megvalósulását vizsgálja. A deklarált célok és a megvalósult eredmények viszonyának számbavétele mellett kísérletet tesz, hogy a felnőttek képzését meghatározó rendszer működésének néhány jellemzőjét is azonosítsa. Az áttekintés azonban nem leltár, azaz nem azt vizsgálja, hogy milyen projekteket indított a kormányzat, és mekkora összegeket fordított ezekre, hanem a ciklus alatt elért eredményekre, a már felismert problémák megoldását érintő tényleges teljesítményre kíván összpontosítani.

A helyzet

Bár az értékelő áttekintés a kormányzati munka legutóbbi négy évére terjed ki, a téma szempontjából nem elhanyagolható tényező, hogy a ciklus elejét nem terhelte az eltérő kurzusok közötti kormányváltáskor megszokott átállási periódus. Ugyanakkor a kormányzati cikluson belüli váltás, és a válságkezelési feladatok dominanciája mindenképpen olyan körülmény, amely a feladatok átrendeződésével járt, és ennek nyomán a rövid távú célok kerültek előtérbe. A képzés területén ez részben annak a megközelítésnek a pozícióit tette erősebbé, amely a képzést elsősorban a munkapiac kiszolgálójának tekinti, illetve mérsékelte az esélyeit a hosszabb távon építkező programok térnyerésének.

A kormányzás folytonossága egyúttal azt is jelenti, hogy a 2006–2010 közötti időszakban azok a kormányzási deficitek, amelyek a megelőző időszakban jellemzőek voltak, továbbra is ugyanúgy jelen voltak és hatással voltak az adott terület irányítására. A működési gyengeségek folytonossága a felnőttkori képzés világát is jellemzi. Ezek egyike az átláthatóság hiánya.

A mérlegkészítést, a tárgyyszerű értékelést rendkívül nagy mértékben megnehezíti a megbízható adatforrások hiánya. Ez azonban nem csupán a külső értékelő számára jelent gondot. Sokkal fontosabb, hogy a fejlesztési programok szakmai megalapozásához szükséges elemzések számára sem állnak rendelkezésre megbízható adatok a kiinduló állapotokról, emiatt az eredményesség megítélése is bizonytalan.

A felnőtt korúak képzésének egész szektorára érvényes, hogy az összkép nem teljes. Annak ellenére, hogy a jelenlegi Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) keretében sok év óta folyik az adatok gyűjtése az iskolarendszeren kívüli képzésről, az mégsem ad teljes és pontos képet az iskolán kívül zajló képzési programokról és a résztvevők számáról. Szakemberek becslése szerint az iskolarendsze-

ren kívüli képzési tevékenységek harmada nem jelenik meg ebben a rendszerben. A szabályozás jellegéből adódóan főként az állam által finanszírozott programokról nyújt képet a rendszer, a legkevesebbet pedig az állampolgárok által finanszírozott ún. piaci képzésekről, illetve a munkahelyeken zajló képzési célú tevékenységekről. A rendelkezésre álló statisztikai adatok által mutatott növekedés jelentős részben az adatszolgáltatási fegyelem javulásából, és nem a ténylegesen a tanulásban résztvevők számának növekedéséből adódik. Emellett az adatok is olyan szerkezetben kerültek felvételre, amely csak meglehetősen korlátozott elemzési lehetőséget kínál (például a képzések csoportos kezelése nem teszi lehetővé az egyéni résztvevők összetételének pontos elemzését).

A statisztikai adatok hiányosságait némileg kompenzáló reprezentatív adatfelvételek is inkább véletlenszerűek, mint rendszeresek, és inkább születnek nemzetközi programokban készülő elemzések kapcsán, mint a hazai elemzések igényei szerint. 2003-ban a KSH Munkaerő-felvétel keretében (az Eurostat kezdeményezésére) került sor egyszeri adatgyűjtésre az egész életen át tartó tanulásról. A kategóriák kiforratlansága miatt az akkori adatfelvétel nehezen értelmezhető eredményeket hozott.

A magyar felnőtteknek a szervezett képzésben való részvétele nemzetközi összehasonlításban rendkívül alacsony arányú (ami persze nem feltétlenül jelenti, hogy más tanulási formák között ne szerezzenek új tudásokat). Az Európai Unió átlagához viszonyított tanulási arányt tekintve Magyarország már 2003-ban is a sereghajtók közé került (lásd az 1. táblázatot). A számok tükrében a helyzet azóta csak rosszabbodott. A tagországok által elfogadott célszámok elérését monitorozó rendszeres időközönkénti áttekintés (*Progress towards... 2009*) szerint míg a tanuló magyar felnőttek aránya 2003-ban valamivel az EU átlag fele alatt volt, 2008-ban alig harmada, és az egész időszak alatt az egyik legalacsonyabb az egész Unióban. A jelentés Magyarországot – Szlovákiával együtt – a romló helyzetű országok közé sorolta.

Az Unió 2010-re megfogalmazott célkitűzése, hogy a tagországok átlagos részvételi aránya elérje a 12,5%-ot. A népességnek a felnőttkori tanulásban való részvételi arányát tekintve ma Svédország, Dánia, Norvégia, Finnország, az Egyesült Királyság és Hollandia számít élenjárónak, ahol a részvétel aránya már ma jóval meghaladja a 2020-ra uniós célként megfogalmazott 15%-os értéket.

1. táblázat: A felnőttek részvétele az egész életen át tartó tanulásban Magyarországon és az Unióban 2003 és 2008 között

	Magyarország		Az EU átlaga	
	2003	2008	2003	2008
Képzésben/tanulásban résztvevők aránya a 25–64 év közötti népességben belül (az adatfelvételt megelőző 4 hetes periódusban)	4,5%	3,1%	8,5%	9,6%

Forrás: Progress towards... 2009. p. 174. (Az eredeti adatok a KSH Munkaerő-felvételéből származnak.)

A munkaügyi tárca becslése szerint a felnőtt korúak képzésében évente résztvevők teljes száma magasabb a hivatalosan publikált adatoknál, és hozzávetőleg 900 000 fő. A korrigált számítások szerint az alkalmazottak 12%-ának képzését a munka-

adójuk támogatja illetve finanszírozza (ez hozzávetőleg 450–500 000 fő); évente körülbelül 80 000 munkanélküli és munkanélküliség által veszélyeztetett ember vesz részt az ÁFSZ által támogatott képzéseken; a nyilvántartott felnőttképzési programok résztvevőinek számát 100 ezerre becsülik (mintegy harmaduk maga fizeti a képzési költségeket); emellett körülbelül 200 000-re becsülhető a hatósági jellegű képzésben (pl. jogosítvány megszerzése) és az idegen nyelvi oktatásban részt vevők létszáma (*A szakképzés Magyarországon 2007*).

Mi mennyi?

Az egyik, magától értetődő, bár kétségkívül elnagyolt megközelítés az lehetne, ha a felnőttek képzésben való részvételének a vizsgált kormányzati ciklus alatti alakulását vennénk alapul, és mérlegelnénk az azonosítható változások irányát és arányát.

Az oktatási tárca statisztikai adatai szerint a felnőttképzés második esélyt adó, az iskolarendszerű képzéshez kapcsolódó formái, mint pl. az általános iskolai felnőttképzés, az elmúlt két évtizedben folyamatosan és jelentősen csökkent, elérhetősége és a résztvevők létszáma a töredékére zsugorodott (ma országsszerte 50 intézmény kínál ilyen programot, évente mindössze 3000 felnőtt vesz részt ezekben), annak ellenére, hogy több ezer diák ma sem fejezi be alsó fokú tanulmányait, és a szakemberek is régóta sürgetik ennek az oktatási formának az újraélesztését, korszerűsítését. A középiskolai programokban tanuló felnőttek száma nőtt, 80–90 000 körül mozog. A felsőoktatásban a munka melletti tanulás tömeges méretben alternatívává vált, a hallgatók mintegy fele választja ezt a képzési formát.

Az úgynevezett iskolarendszeren kívüli képzés a felnőttek szervezett tanulásának legnagyobb szeletét jelenti.

A problémát az okozza hogy a rendelkezésre álló statisztikai adatbázis csak a képzés egy szeletét fogja át (ráadásul a létszámok növekedése mögött inkább az adatközlési fegyelem fokozatos javulása áll). Emellett az adatközlés a 2009-es évről vélhetőleg még nem tekinthető teljesnek a lekérés időpontjában. Az adatközlés szerkezete is változott némileg, bizonyos kategóriák nem szerepelnek minden évben.

Mindezek miatt csak nagyon bizonytalanul lehet értelmezni az alábbi táblázatban szereplő számokat, mindenekelőtt az összlétszám növekedését (*lásd a 2. táblázatot*). Az azonban érzékelhető, hogy ebben az adatgyűjtési körben, miközben a fontos kompetencia-fejlesztési területet jelentő nyelvi képzés jelentős növekedést mutat, a kifejezetten a hátrányos helyzet kompenzálását célzó képzési programok száma mindvégig csupán töredéke a teljes létszámnak.

Ha a résztvevők iskolai végzettség szerinti összetételét tekintjük, jól érzékelhető, hogy a legnagyobb csoportot a diplomával rendelkezők alkotják, őket a gimnáziumi illetve szakközépiskolai érettségivel rendelkezők követik (*lásd a 3. táblázatot*). Ráadásul az adatbázisból kinyerhető információk szerint ezekben a képzésekben a résztvevőknek több mint fele (a 2008-as évben 52,2%-a) 19 éves vagy annál fiatalabb. Az életkor növekedésével jelentősen csökken a résztvevők száma, az 50 év felettiek aránya 2008-ban 13% körül mozgott.

2. táblázat: Az iskolarendszeren kívüli képzésbe beiratkozottak száma (2006–2009) (Az adatok nem fedik a felnőttkorban tanulók teljes körét)

A képzés jellege	2006	2007	2008	2009
Szakképesítést megalapozó szakmai alapképzés	4238	7229	7541	4575
Állam által elismert OKJ szakképesítést adó	85057	85130	103818	75087
Munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó	18917	27314	48687	41416
Szakmai továbbképző	17218	48475	130795	110956
Hátrányos helyzetűek felzárkóztató képzése	826	568	579	2629
Elhelyezkedést, vállalkozást segítő képzés	972	4498	6082	19812
Hatósági jellegű (közlekedési, hírközlési és vízügyi) képesítésre felkészítő képzés	11679	35938	30933	10312
Nyelvi képzés	28369	34502	55734	70561
Általános felnőttképzés	25553	43719	43536	39577
Megváltozott munkaképességűek rehabilitációs képzése	-	-	92	620
Informatikai képzések	-	-	25755	19146
Okleveles könyvvizsgálói képesítés megszerzésére felkészítő képzés	-	24	-	-
Összesen	192829	287397	453552	394691

Forrás: Készült az OSAP Statisztikai Program adatbázisából, 2010. január 4-én. <http://osap.nive.hu/>

3. táblázat: Az iskolarendszeren kívüli képzésbe beiratkozottak megoszlása iskolai végzettségük szerint (2008) (Az adatok nem fedik a felnőttkorban tanulók teljes körét)

Képzésbe beiratkozottak iskolai végzettsége	Létszám (fő)	%
8 évfolyam elvégzésével tanúsított iskolai végzettség	33889	13,4
Befejezett 10 évfolyam	4609	1,8
Befejezett gimnáziumi 12 évfolyam	1294	0,5
Befejezett szakközépiskolai 12 évfolyam	1036	0,4
Felsőoktatási intézményben megszerzett oklevél, diploma	76249	30,0
Gimnáziumi érettségi	42381	16,7
Speciális szakiskola	684	0,3
Szakiskola	2423	1,0
Szakközépiskolai érettségi	43458	17,1
Szaktanulmányi képző iskola	34754	13,7
Technikum végzettség	10746	4,2
Ált. iskola 8 osztályánál kevesebb	1993	0,7
Összesen	253516	100,0

Forrás: Készült az OSAP Statisztikai Program adatbázis alapján, 2010. január 4-én. <http://osap.nive.hu/>

Mindez megerősíti, hogy a felnőttképzésről a rendelkezésre álló, korántsem teljes adatok szerint az iskolázás befejezését követően jelentős létszámú csoportok útja vezet szinte közvetlenül ebbe a képzési szektorba. Másfelől az adatok arra utalnak, hogy a többnyire támogatott képzéseket igen jelentős arányban a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok veszik igénybe. Más adatforrások (*Education at a*

Glance 2007:346–359) szerint is a magyar felnőttképzés egyik jellemző vonása, hogy a rendszer szolgáltatásait elsősorban a magasabb végzettségűek és fiatalabbak használják, és a magyar népességben belül a nemzetközi átlagnál jóval nagyobb az egyenlőtlenség a legmagasabb és a legalacsonyabb iskolázottsággal rendelkezők között. Ezek mögött a számok mögött két tényező biztosan azonosítható. A hazai felnőttképzési rendszerben a deklarált törekvések ellenére sem érvényesül kellő mértékben az az elv, hogy a támogatásoknak a képzettségi deficittel jellemezhető csoportok helyzetének javítását kellene előtérbe helyeznie. E csoportok érdekeinek hátréba szorulása, nem kellő képvisellete mellett (ami szorosán összefügg a képzést végzők eredményességi érdekeltiségével) a felnőttképzésben alkalmazott módszerek sem alkalmasak arra, hogy kellően motiválják azokat, akiknek a leginkább szükségük lenne a tanulásra.

Ezen a téren is jól érzékelhető az olyan szolgáltatásoknak a hiányos működése, amelyek felnőttkorban nyújtanának információt és személyre szóló tanácsadást azoknak, akiknek ez jelenthetné az első lépést a felnőttként való tanulás felé. Az egész életen át tartó tanulás rendszerszerű szemléletéhez szervesen hozzátartozik az ilyen szolgáltatások kiépítése és hozzáférhetővé tétele (országos hálózatként, minden állampolgár számára elérhető módon). Jelentős lemaradást tükröz tehát e tekintetben, hogy csak 2008 végén indult el a TÁMOP keretében a hazai pályaaorientációs rendszer kiépítése, és egyelőre nyitott kérdés, hogy ennek a fejlesztési programnak végül sikerül-e áttörnie azokat a korlátokat, amelyek a szektorokra szabdalt, szakadozott, és szűkös kapacitású tanácsadási rendszert eddig jellemezték.

Egyes programok keretében (pl. „Lépj egyet előre” vagy a HEFOP forrásaiból megvalósított „Foglalkoztatásba ágyazott képzés”) megjelentek újnak számító tanulástámogatási módszerek. A felnőttek, és különösen az alacsony szinten iskolázott, munkanélküli vagy hátrányos helyzetű felnőttek elérésében, tanulással kapcsolatos alacsony szintű motivációjuk növelésében ezeknek a projekteknek a tapasztalatai azt mutatták, hogy a személyes segítők, mentorok, illetve az intenzív módszerek (előzetes felmérés, nyomon követés, tanácsadás) alkalmazása jelentős mértékben javítja a felnőttkori tanulás eredményességét. Ezeket a megoldásokat egyre több programban alkalmazzák, ám ezek aránylag költséges eszközök, ezért ma csak az átlagnál jóval jelentősebb finanszírozási támogatással valósíthatók meg, és azok megszűnésével a tevékenységek is elhalnak. A tény az, hogy a leginkább rászoruló csoportok elérése rendkívül sok akadályba ütközik, és továbbra is csak igen kis arányban vesznek részt a támogatott képzési programokban.

Egész életen át?

A témánk szempontjából meghatározó dokumentum, a kormánynak az egész életen át tartó tanulással kapcsolatos stratégiája a megelőző ciklus legutolsó szakaszában, 2005 végén került elfogadásra.

A stratégia hozzávetőleg 15 oldalas dokumentum, amely visszhangozza mindazokat a korszerűnek tekintett szemléleti és működési elemeket, amelyek az Unió „Lifelong Learning” diskurzusban ezredfordulót követően megjelentek. Ezeknek az

elemeknek egyike, hogy a hagyományos, iskola-alapú képzési szemlélettől eltérően, a tanulás fogalmának kiszélesítése, és az eltérő tanulási környezetek egyenrangúságának gondolata is megjelenik. Ezzel összhangban az elmúlt években a hazai gyakorlatban is megjelentek olyan fejlesztési programok, amelyek a közművelődési és kulturális intézményeknek mint a tanulást támogató intézményeknek a korszerűsítését tűzték ki célul. Ez a fejlemény kétségkívül előrelépésként értékelhető.

A jelentős uniós forrásokat megnyitó 2004–2006 között működött I. Nemzeti Fejlesztési Terv és a 2007–2013 közötti évekre elnyúló Új Magyarország fejlesztési terv több kormányzati cikluson átnyúlóan biztosít lehetőséget jelentős fejlesztési programok megvalósítására. A stratégia egyik funkciója éppen az volt, hogy ezeknek a programoknak a számára kijelölje a legfontosabb feladatokat.

A stratégiát legközvetlenebbül szolgáló 2005-ös kormányhatározatban foglalt konkrét feladatok megvalósítása (pl. a hatályos jogszabályok felülvizsgálata abból a szempontból, hogy kellő mértékben segítik-e az egész életen át tartó tanulás stratégiájának megvalósítását, tanulásösztönző pénzügyi megoldások kidolgozása, cselekvési tervek a tanulási hátrányok kiküszöbölésére, a felnőttképzés sikerességét mérő indikátorok kidolgozása stb.) igen töredékesen valósult meg, éppen csak elindult vagy éppen el sem kezdődött. Hozzá kell tenni, hogy a kormányhatározat sok feladat esetében irreálisan rövid határidőket (néhány hónapot) szabott meg átfogó intézkedések megvalósításához. A kormányhatározat kapcsán joggal mondható, hogy feledésbe merült. A határidőre meg nem valósult feladatok feladatok maradtak, illetve a folyamatosként megjelölt határidők végül nem azonosított határidővé válnak. A kormányhatározatban foglalt feladatok helyett sokkal inkább a HEFOP, 2006 után pedig a TÁMOP programok keretében megtervezett, sok esetben jelentős késéssel megindult vagy indulás előtt álló programokban kerülhetnek megvalósításra azok az elképzelések és javaslatok, amelyek a nemzeti stratégiában megfogalmazódtak.

A stratégia előrehaladásának átfogó, kormányzati szintű értékelésére két évenként kerül sor. Ezt a feladatot uniós megállapodás rögzíti. Némiképp azért jellemző a helyzetre, hogy másfajta értékelés nem készül a megvalósításról. A megvalósítást első ízben értékelő 2007-ben született kormányzati jelentés megállapításai szerint a stratégia – az eredeti szándékoknak megfelelően – alapvető orientációs pontot jelentett az Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007–2013) tervezése során. Az értékelő jelentés megállapítása szerint azonban a kidolgozott programokra és projektekre az a jellemző, hogy döntően az iskolarendszerű képzés fejlesztésére irányultak.

A 2007-es jelentés ugyancsak kiemeli, hogy a stratégia megvalósításáért felelős kormányzati szereplők között továbbra is a gyenge együttműködési készség a jellemző. Hiányzik egy olyan ágens, amely folyamatosan nyomon követi a stratégia megvalósítását szolgáló intézkedések, pl. a kormányhatározat megvalósítását. A koordinátori feladatokra kijelölt egyetlen, a többi közreműködő tárcával egyenrangú tárca – bármelyik is az – státusából adódóan nem feltétlenül alkalmas egy ilyen szerep betöltésére. A stratégia megvalósításában érdekelt összes szereplő közötti

koordináció intézményesítése megoldandó feladatként fogalmazható meg. Emellett változatlanul érvényes az a korábbi, elemzők által megfogalmazott megállapítás, hogy a magyar stratégia az egész életen át tartó tanulásra ösztönzésben, nem épít kellő mértékben a gazdasági szereplők és a civil szervezetek bevonására.

A képzési piac még mindig a kínálat által meghatározott, és valójában nem beszélhetünk valódi felnőttképzési piacról. A képzésszolgáltatók nyereségérdekeltsége, és az állami támogatásoktól való függése, működési feltételei (tanáraik meglévő kompetencia készlete) határozzák meg a képzési kínálatot. Az egyén – bár a szakképzésből a felnőttképzés területére kiterjesztett, törvényben előírt szerződéskötési kötelezettség a résztvevő felnőttek érdekeit védi – valójában igen kevésbé érvényesülnek a képzésben résztvevők képzéssel kapcsolatos érdekei.

Emellett a kormányzati irányítás szemlélete még mindig kimozdíthatatlan a szektorális megközelítésből (és a szabályozás minden eleme ezt erősíti). Emiatt Magyarországon párhuzamos, drága, és alacsony határfokú intézményhálózat működik. A felnőttképzésben szerepet játszó intézmények földrajzi elérhetősége erősen korlátozott, a magas, és ma csak növekedő utazási költségek tovább nehezítik, hogy a kistelepüléseken élők hozzáférjenek a programokhoz. Az ezeket a hátrányokat kompenzáló eszközök meglehetősen szerények, és csak bizonyos csoportok számára igénybe vehetőek.

A fejlesztési projektek, illetve a kormányzati intézkedések eredményeinek értékelése általában ráfordítás alapú. A szakmai és minőségi kritériumok elemzése többnyire elmarad, sokszor nem is elvárás. A teljesítés csak az adminisztratív teljesítésre összpontosít – adott összeg adott létszámú felnőttre történő, a szabályoknak megfelelő elköltését tekintik sikeres teljesülésnek.

A felnőttek zöme ma is csak akkor tanul, ha arra rákényszerül, pl. elveszíti állását. Az írás elején idézett alacsony részvételi arányok mögött többféle ok áll. Az erre irányuló kutatások szerint a megkérdezett felnőttek időhiányra, anyagi okokra hivatkoznak. Az indokok között ritkán jelenik meg az, amit szakemberek széles köre hangoztat, hogy a felnőttek képzése ugyanolyan régimódi módszerekre épül, mint a közoktatás. Nem vonzó, nem alkalmazkodik a felnőttek tanulási stílusához, igényeihez. Azaz a kínálat milyensége és minősége is oka a gyenge keresletnek.

A felnőttképzési törvény sokat idézett 17 paragrafusáról rendelkezik ugyan, hogy építeni kell a felnőttek előzetes tudására, és ennek figyelembevételével kell alakítani a képzés tartalmát (idejét akár lerövidíteni). A képzésnek azonban az egyéni igények felé történő ilyen elmozdítását elsősorban a jelenlegi képzésszervezési logika nem engedi érvényesülni. A meghatározott csoportlétszámra alapuló költséghatékonyság logikája ugyanolyan szorító abroncs a felnőttképzésben, mint a 45 perces órákra épülő oktatásszervezés a közoktatásban. Változtatása az egész rendszer megmozdítását, átalakítását, a tanárok munkájának átszervezését igényelné. Ez az oka annak, hogy egy korszerűnek ítélt megközelítés a régi struktúrában nem tud érvényesülni, csak toldalékként, félmegoldásként „lötyög” rajta, még akkor is, ha a jogszabályok kötelezettségként írják elő az alkalmazását.

Csiki-csuki

Igen rövid ideig működött csupán az a konstrukció, amely egyfelől a képzési kereslet ösztönzését, illetve a képzési költségek megosztását (a privát ráfordítások növelését) szolgálta. Az adózók számára a képzési költségek egy részének adókedvezmény formájában történő elszámolása azonban egy legalább ilyen fontos másik elemet is beemelt a szemléletbe, még akkor is, ha ez nem kapott elég visszhangot. Egy olyan, hosszabb távon szemléletformáló elemet, amely növelte volna a képzésben résztvevők autonómiáját, szerepét a képzési szolgáltatások igénybevételében, és ezzel ha csak közvetve is az igényeikhez közelítő kínálat növelését. Ez volt szinte az egyetlen olyan intézkedés, amely azt a szemléletet jelenítette meg, hogy az állampolgárok maguk is részt vállalnak saját tudásuk bővítésében. Megszűnésével, „visszavonásával” ez az előremutatónak ítélt elem kikerült a felnőttképzés rendszeréből, amelyet mindmáig a kormányzat – erős társadalmi partnerek által nem korlátozott – elkövetései, és a forrásokért versengő képzésszolgáltatók érdekei alakítanak.

Ugyanígy, az eredeti céloktól eltérített megoldássá vált a még 2003-ban bevezetett felnőttképzési normatíva is, amely a gyakorlatban olyan felhasználáshoz vezetett, amelyet nem kívánt a kormányzat fenntartani, ezért újraszabályozás helyett – éppen a vizsgált ciklusban – a konstrukció megszűnt működni.

Ez a megengedő, majd a kezdeményezést a rossz szabályozás, és a célokkal ellentétes működés miatt visszavonó gyakorlat erősen hasonlított a lakosság által használt informatikai eszközök korszerűsítését illetve az ilyen eszközökkel még nem rendelkezők belépését ösztönözni szándékozó Sulinet Expressz programhoz (amely végül a tehetősebbek számára nyújtott támogatást).

Új elemek a rendszerben – a kompetenciák elismerése, beszámítása

Az egész életen át tartó tanulás eszközrendszerének relatíve új – öt éve még csak halomlásból ismert – eleme a megszerzett kompetenciák láthatóvá tétele és integrálása a tanulási folyamatba. Szemléletesen, bár leegyszerűsítve: amikor a tanulás és a kompetenciák fejlesztése a nemzetközi mezőnyben való versengés kardinális kérdésévé válik, nem engedhető meg az ezek megszerzésére tett erőfeszítések és idő elpazarlása (megduplázása). Tehát ha valaki már megszerzett valamilyen ismeretet, készséget, bármilyen tanulási környezetben is történt az, azt a további tanulási folyamatban hasznosítani kell. Ennek eszköze az úgynevezett előzetes tudás beszámítása, mint olyan eljárás, amely egy induló képzési programba integrálja a tanulók által már megszerzett, „hozott” tudást. Ennek a szemléletmódnak a további tágítását képviseli az a megközelítés (amit a nemzetközi irodalomban részben tükröz a korábbi „recognition” kifejezés helyett a „validation” szó terjedése), amely szerint már nem csak egy adott képzési programra vonatkoztatva lehet értékelni és beszámítani az azt megelőzően létező tudást, hanem az egyén tudáskészletét, sokféle módon megszerzett kompetenciáit a képesítések megszerzhetősége szempontjából önállóan is lehet mérlegelni.

Már a kormányzat 2005-ben hivatalos rangra emelt stratégiája is egyértelműen fontosnak nevezte a nem formális keretek között történő tanulás ösztönzését, még ha a szakmai részletkérdések tisztázatlansága miatt a szöveg nem is fogalmazott egyértelműen az eljárás bevezetéséről. A stratégia ebben a témában inkább az azt megszövegezők mögött álló szakemberek meggyőződését tükrözte.

A felnőtt korúak tanulási lehetőségei sokféle formában valósulhatnak meg. A szervezett képzés kétféle formája (iskolarendszeren és azon kívül szervezett képzések) mellett ha lassan is, de egyre nagyobb teret nyer az a szemlélet, hogy a munkatapasztalatok révén, önképzéssel vagy a mindennapi életvitel során tanultak az iskolapadban megszerzett tudással egyenértékűek lehetnek.

A verbális elköteleződés azonban csak lassan mosta ki a medret a tényleges fejlesztési programok elindítása számára. Hosszas előkészítés után csak 2009 közepén kezdődtek el – az ÚMFT TÁMOP keretében – egy eljárásmodell fejlesztésének munkálatai. Sajnálatos módon azonban – a szektorhatárokat mereven megtartó megközelítés következtében – már a fejlesztési programban is elszakadt egymástól, és elkülönítve, külön projektbe illesztve szerepel a közoktatás és más szektorok, illetve a felsőoktatásban honosítható eljárások kidolgozására irányuló munka, amely az eltérő ütemben történő projekt-indítás miatt még a projektek közötti együttműködést sem teszi jelenleg lehetővé. A közoktatás és a felsőoktatás mellett a munka világában vagy a felnőttképzésben működtethető eljárás kidolgozásának igénye nem jelenik meg a programokban. A fejlesztési programok indításának körülményei – a szektorok szerinti szétszabdaltság, és a késedelmes indulásból kényszerűen adódó sürgetettség különösen nehezíti az olyan területeken történő fejlesztést, ahol az új szemléletű megközelítések bemutatására, széles körben való megismertetésére, a meggyőzésre, az érintettek véleményének és fenntartásainak megismerésére, megnyerésükre – tehát éppen a bevezetni szándékozott új megoldások elfogadtatására nem jut elegendő idő.

Mérlegem

Az áttekintés következtetései az alábbi nyolc pontban összegezhetők.

1. Az – egyébként sokat kritizált – statisztikák szerint nem történt előrelépés abban a tekintetben, hogy a magyar felnőttek rendkívül alacsony arányban vesznek részt a szervezett képzésben, ráadásul a nemzetközi összehasonlítások – a jelentős forrásokat mozgósító programok ellenére – romló tendenciát jeleznek. Mindezt súlyosbítja, hogy a felnőtt programokhoz való hozzáférést európai viszonylatban is jelentősnek mondható esélykülönbségek jellemzik, a leginkább képzésre szorulóknak hatékonyabb elérését elenyésző mértékben képesek biztosítani a jelenlegi mechanizmusok és érdekeltségek, és e téren nem történt érzékelhető változás az elmúlt kormányzati ciklusban.

2. Szavakban, és a stratégiai dokumentumokban egyértelmű a kormányzat elkötelezettsége – bár a megfelelés tekintetében erősebb az Európai Bizottság által megfogalmazott elvárások hatása, mint a hazai érdekelt szereplők igényei (amelyek

nem is kellően artikuláltak). Az egész életen át tartó tanulás ügye azonban mindmáig a kormányzat és a képzésszolgáltató intézmények ügye, társadalmasítására mindeddig komoly léptékű kísérlet sem történt.

3. A rendszer széttagolt, és inkább működik a képzésszolgáltatók érdekeinek megfelelően, mint az állampolgárok tanulási törekvéseinek szolgálatában. Legelsősorban a szektorok közötti koordináció gyengesége, a feladatmegosztás következetlenségei (bizonyos értelemben a téma gazdátlansága) szembetűnő. Ennek következménye, hogy bizonyos deklarált célok felé történt előrelépés – például a képzéshez való hozzáférés kiszélesítése – nem érzékelhető.

4. A kormányzati ciklusban jelentős európai források bevonásával felnőttképzési programok is indultak, amelyek rámutattak az intenzív, bár igen költséges eszközök (pl. információs kampány, mentorok) alkalmazásának szükségességére. A projekt-alapú működésmód erősödése azonban számos területen veszélyezteti a hosszabb távú fenntarthatóságot, azaz a programok futamidejének lejártá után kétséges, hogy az egyébként korszerűnek számító megoldások képesek lesznek-e beépülni a rendszerbe.

5. Bizonyos területeken visszalépés is történt, a nem megfelelő szabályozás következtében előremutató elemek kerültek ki a rendszerből, mint pl. az állampolgárok képzésfinanszírozási hajlandóságát ösztönző adókedvezmény.

6. A nemzeti fejlesztési program keretében számos részterület fejlesztése a késve indulás miatt sürgetett módon, és továbbra is szektorálisan szétaprózva kezdődött meg.

7. A jelenlegi támogatási intézményrendszer kontroll-mechanismusai érzéketlenek a szakmai tartalomra, ezért ha azok nem jelennek meg kényszerítő erővel már a kiírásokban, nincs garancia a későbbi korrekcióra. Mindez kifejezetten ösztönzi jelentős források elpazarlását. Az eredmények értékelésében az adminisztratív megfelelőség vizsgálata dominál, alig kap szerepet a szakmai minőség elemzése, értékelése, a tapasztalatok hasznosítása.

8. Az adatszolgáltatási rendszerek mindmáig nem képesek megbízható támogatást nyújtani sem a fejlesztést megalapozó elemzéshez, sem az eredmények tényekre alapozott, tárgyyszerű értékeléséhez.

TÓT ÉVA

IRODALOM

A Magyar Köztársaság kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról. 2005. szeptember.

A szakképzés Magyarországon. Refernet országjelentés-2007.

Education at a Glance 2007 – OECD Indicators. OECD, Paris, 2007.

Progress towards the Lisbon objectives in education and training – Indicator and benchmarks 2009. European Commission.